

ZBIGNIEW HUNDERT

POSELSTWO OD WOJSKA KORONNEGO
NA SEJM WARSZAWSKI 1683 R.
JAKO PRZYKŁAD FUNKCJONOWANIA
PATRONATU WOJSKOWEGO JANA III

Specyfika ustrojowa Rzeczypospolitej epoki wczesnonowożytnej pozwoliła na wykształcenie się praktyki wysyłania oficjalnych poselstw wojskowych do instytucji systemowych, jak sejmy, sejmiki czy trybunały. Poselstwa wojskowe kierowane na sejmy przez koła generalne obu armii Rzeczypospolitej, za aprobatą hetmańską, miały zasadniczo na celu dać pod rozważenie stanom sejmującym bieżące problemy żołnierzy i prosić o ich rozwiązanie. Sami wojskowi deputaci nie mogli brać czynnego udziału w obradach parlamentarnych¹. Mimo to poselstwa od wojska nie raz wywierały zdecydowany wpływ na stany sejmujące, wprawiając je swoją butną i roszczeniową postawą w zakłopotanie. Skład poselstw wojskowych, zwłaszcza w drugiej połowie XVII wieku, gdy ustrój mieszany państwa przekształcił się w tzw. system fakcyjny (tj. systemowe instytucje państwa zostały zdominowane przez nieformalne partie polityczne/grupy interesu), odzwierciedlał zazwyczaj wpływy poszczególnych środowisk politycznych na gruncie armii. Przywódcy konkretnych obozów wielokrotnie za pomocą swoich wpływów wykorzystywali armię przeciwko adwersarzom, posługując się tu również poselstwami wojskowymi,

Dr ZBIGNIEW HUNDERT – e-mail: zb.hundert@gmail.com

¹ J. URWANOWICZ, *Wojskowe „sejmiki”*. *Koła w wojsku Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, Białystok 1996, s. 52-55; TENŻE, *Koła w wojsku Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku: od zgromadzeń samorządowych do aspiracji politycznych*, w: *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, red. H. Lulewicz, M. Wagner, Siedlce 2013, s. 92-93; M. WAGNER, *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2015, s. 405-407; zob. też T. CIESIELSKI, *Armia koronna w czasach Augusta III*, Warszawa 2009, s. 165-171 (o kołach generalnych wojska w XVIII wieku).

jak miało to miejsce w działalności marszałka wielkiego i hetmana wielkiego koronnego Jana Sobieskiego w latach 1668-1674 (w szczególności 1670-1674)². Nie ma zatem wątpliwości, że w czasach Sobieskiego deputacje od obu armii Rzeczypospolitej odgrywały niepoślednią rolę w taktyce sejmowej stronnictw, zarówno dworu, jak i opozycji.

Same poselstwa wojskowe wysyłane na sejmy, i wszystkie aspekty, które z tym się wiązały, nie były dotąd przedmiotem osobnej rozprawy naukowej, aczkolwiek dotychczasowe badania cząstkowe pozwoliły na ogólne poznanie tematu. Wiemy zatem, jaką rolę odegrały np. poselstwa wojskowe od armii koronnej wysłane na sejmy konwokacyjny i elekcyjny 1632 r.³ czy jak wojskowi deputaci wpłynęli na drugi sejm 1666 r. oraz na sejm 1667 r.⁴ Szeroko omówiono także przebieg poselstw wojskowych wraz z ich składem, w ujęciu prozopograficznym, na sejmy z lat 1668-1673 (trzy sejmy z 1668 r., po dwa z lat 1669, 1670, 1672 oraz jeden z 1673 r.)⁵, a swoistym epilogiem tego opracowania stała się osobna rozprawa ukazująca rolę poselstw wojskowych od armii koronnej na sejmy konwokacyjny i elekcyjny w bezkrólewiu po Michale Korybucie 1673-1674⁶. Dzięki temu poznaliśmy pełne składy poselskie od armii koronnej na 14 sejmów z lat 1666-1674 (nie licząc pierwszego sejmiku 1666 r.), z wyjątkiem sejmiku nadzwyczajnego wiosną 1670 r.⁷ Częściowo pozostają rozpoznane także poselstwa wysyłane w tym okresie od armii litewskiej⁸.

² Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673*, Oświęcim 2014, s. 193, 349.

³ P. GAWRON, *Hetman koronny w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej w latach 1581-1646*, Warszawa 2010, s. 187-188; TENŻE, *Armia koronna w czasie bezkrólestwa po śmierci Zygmunta III Wazy*, w: *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku. O znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami*, red. M. Markiewicz, D. Rolnik, F. Wolański, Katowice 2016, s. 235-238, 240-242.

⁴ M. MATWIJÓW, *Ostatnie sejmy przed abdykacją Jana Kazimierza 1667 i 1668*, Wrocław 1992, s. 77-78; P. KRAKOWIAK, *Dwa sejmy 1666 roku*, Toruń 2010, s. 371, 418-419; por. Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 28-29, 42. W monografiach poszczególnych sejmów autorzy zazwyczaj zwracają uwagę na poselstwa wojskowe, omawiając ich przebieg, czasem wymieniając pełne składy delegacji (nie zawsze poprawnie).

⁵ Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 189-193, 280, 284, 293-296, 321-324, 343-344, 355-359.

⁶ Z. HUNDERT, *Wojsko koronne a elekcja 1674 roku*, w: *Wokół wolnych elekcji*, s. 315-318, 323-325.

⁷ Znamy ich w zasadzie tylko trzech; zob. *Diariusz sejmiku nadzwyczajnego 1670 roku*, oprac. K. Przyboś, M. Ferenc, Kraków 2004, s. 67, 77, 92. W dotychczasowej literaturze zidentyfikowano dwóch; zob. Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 284, 357.

⁸ Zob. K. BOBIATYŃSKI, *W walce o hegemonię. Rywalizacja polityczna w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1667-1674*, Warszawa 2016, s. 202, 211-215. Odrębnym problemem pozostaje kwestia poselstw na sejmy od wojska zaporoskiego. Takie, wysłane na sejmy z lat 1664, 1666 czy na dwa sejmy 1669 r., wraz z publikacją treści instrukcji poselskich (w przypadku 1666 r. także odpowiedzi królewskiej) omówił: M. КРИКУН, *Між війною та радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII та початку XVIII ст. Статті і матеріали*, Київ 2006, s. 99-173, 205-248, 283-310.

Dzięki cząstkowym badaniom swój wykaz posłów od wojska koronnego w latach 1651-1690 sporządził Marek Wagner. Widać jednak z niego wyraźnie, jak duże są luki, tzn. jak wielu kompletów poselskich na poszczególne sejmy dotąd nie znamy⁹. Dla czasów panowania Jana III swój wykaz zarówno posłów wojska koronnego, jak i litewskiego sporządził Robert Kołodziej. Zestawienie to pokazuje, że na 12 sejmów doby panowania Jana III znamy pełne składy poselskie armii koronnej jedynie dla lat 1679, 1681 (w tym przypadku nie do końca) oraz 1685. Jeżeli idzie o pozostałe sejmy, udało się rozpoznać tylko pojedynczych posłów wojska koronnego¹⁰. Przedstawiciele delegacji żołnierskich, wysyłani na sejmy w latach 1676-1683, oczywiście ci, których udało się zidentyfikować, zostali ponadto omówieni w aspekcie patronatu wojskowego Jana III, zapewniającego monarsze jeszcze w jego pierwszym dziesięcioleciu rządów zdecydowane wpływy na gruncie armii koronnej¹¹. Jak widać, pełny skład delegacji wojska koronnego na sejm 1683 r. dotychczas pozostaje nieznanym. Niewykonalnym było zatem omówienie potencjalnej roli deputacji od armii koronnej, którą mogła odegrać w tych dość kluczowych dla króla i całej Rzeczypospolitej obradach. Niniejszy artykuł ma zatem za zadanie ukazanie składu personalnego poselstwa wojska koronnego na sejm 1683 r. i ustalenie, jak wojskowi deputaci mogli wspomóc Jana III w osiągnięciu celów politycznych – sojuszu z Cesarstwem i wspólnej rozprawy z Imperium Osmańskim?

Podstawowym źródłem do poznania składu deputacji od wojska na sejmy są instrukcje oraz odpowiedzi królewskie (w bezkrólewicach od interrexa). W nagłówkach tej dokumentacji zawierano pełną listę posłów. Gdy takich instrukcji i odpowiedzi królewskich brakuje, jak w przypadku 1683 r., można odwołać się do diariuszów sejmowych. W niektórych wymieniano komplet posłów wojskowych, jak np. w diariuszach sejmów konwokacyjnego 1668 r. oraz elekcyjnych z lat 1669 i 1674¹². Gdy jednak w diariuszach nie podano pełnych składów poselskich,

⁹ M. WAGNER, *Korpus oficerski*, s. 407-412.

¹⁰ R. KOŁODZIEJ, „Ostatni wolności naszej klejnot”. *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego*, Poznań 2014, s. 268-269, 388-391.

¹¹ Z. HUNDERT, *Pozycja Jana III w wojsku koronnym w latach 1674-1683. Utrzymanie czy też utrata wpływów wypracowanych w czasie sprawowania godności hetmańskiej?*, w: *Król Jan III Sobieski i Rzeczpospolita w latach 1674-1683*, red. D. Milewski, Warszawa 2016, s. 148-150.

¹² Fragment diariusza konwokacji 1668 r., Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie [dalej: BC], rkps 163, s. 780; Diariusz sejmiku elekcyjnego 1669 r., Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie [dalej: BPAU-PANKr], rkps 394, k. 34; „Diariusz elekcji *in anno* 1674 początej”, Biblioteka Zakładu Narodowego we Wrocławiu im. Ossolińskich [dalej: BO], rkps 247/II, k. 373v; M. CHMIELEWSKA, *Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku*, Warszawa 2006, s. 180-181; Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 98, 103-104, 356; TENŻE, *Wojsko koronne a elekcja 1674*, s. 323.

a nie dysponujemy instrukcjami czy odpowiedziami na nie, pozostaje jeszcze trzecia możliwość – analiza materiałów skarbowych. Delegatom wojskowym przysługiwała forma diety poselskiej wypłacana ze skarbu, tzw. traktament (pensja) albo „karmowe”. Deputaci otrzymywali asygnacje od podskarbiego na odbiór swoich traktamentów, które po uzyskaniu gotówki kwitowali – albo na samych asygnacjach, albo na oddzielnych kwitach. Nie zawsze asygnacje adresowano na konkretnych posłów – czasem miały one charakter zbiorczy¹³. Niemniej materiały skarbowe, jak asygnacje podskarbińskie, w niektórych przypadkach zawierały pełne dane, dzięki czemu udało się poznać skład poselstwa wojska koronnego na drugi sejm 1672 r.¹⁴ Również dzięki materiałom skarbowym, z tym że innego typu (rachunki nadworne z czasów Jana III), skład poselstwa od wojska koronnego na sejm 1690 r. ustalił Marek Wagner¹⁵.

W przypadku sejmu 1683 r. – jak wcześniej zostało wspomniane – nie dysponujemy instrukcją poselską i odpowiedzią królewską¹⁶. W znanych diariuszach sejmowych również nie mamy odnotowanych pełnych składów delegacji żołnierskich. Z tego materiału opisowego wiemy jedynie, że posłowie od wojska koronnego byli podjęci w izbie poselskiej w dniu 27 lutego (sejm rozpoczął się równo miesiąc wcześniej), a od wojska litewskiego 3 marca. Ponadto odnotowano jeszcze audiencję delegatów od armii koronnej u królowej Marii Kazimiery 2 marca, gdzie mowę w imieniu kolegów wygłosił chorąży zatorski Stanisław Morsztyn¹⁷, *notabene*

¹³ Ogólną asygnację dla wszystkich posłów wojskowych, bez identyfikacji poszczególnych członków delegacji, podskarbi koronny Jan Andrzej Morsztyn wystawił na przykład uczestnikom pierwszego sejmu 1670 r.; zob. Asygnacja podskarbiego J.A. Morsztyna na wypłacenie traktamentów posłom wojskowym, Warszawa 4 IV 1670, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Archiwum Skarbu Koronnego [dalej: ASK], dz. VI, sygn. 14, f. 277.

¹⁴ Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 190, 323, 358-359.

¹⁵ M. WAGNER, *Korpus oficerski*, s. 412. Skład tego poselstwa da się ustalić także na podstawie pokwitowań odbioru traktamentów poselskich. Dzięki nim można uzupełnić dane personalne niektórych deputatów; zob. Pokwitowania odbioru traktamentów poselskich, Warszawa 9 II i 13-18 V 1690, AGAD, ASK, dz. V, sygn. 11, f. 639-661; por. „Specyfikacja summ Ichmm. pp. posłom od wojska JKM i Rzptej polskiego i cudzoziemskiego zaciągu na sejm warszawski *anni* 1690 deputowanym, *ratione* traktamentu wyliczonych w Warszawie *die 9ta february* 1690 a.” (AGAD, ASK, dz. III, sygn. 7, k. 996).

¹⁶ Dysponujemy wprawdzie niedatowaną mową dziękczynną marszałka poselskiego, krajczego (niebawem chorążego) koronnego Rafała Leszczyńskiego, adresowaną do posłów wojskowych z 1683 r. Nie identyfikuje ona jednak żadnego wojskowego delegata; zob. Львівська Національна Наукова Бібліотека України імені Василя Стефаника, F. 141 (Zbiór Czołowski), op. 1, rkps 53, s. 9-10; BC, rkps 179, s. 987-989.

¹⁷ „Diariusz sejmu walnego sześciedzielnego warszawskiego *anno* 1683, *27 january* zaczętego” (AGAD, Archiwum Warszawskie Radziwiłłów [dalej: AR], dz. II (*publica*), sygn. 1719 s. 30-34); por. z niemieckojęzyczną wersją diariusza sejmu 1683 r., Geheimes Staatsarchiv Preussische Kulturbesitz Berlin, I Hauptabteilung, Rep. 9, 27.i.2, k. 35, 37. Za udostępnienie fotokopii tego diariusza serdecznie dziękuję drowi hab. Robertowi Kołodziejowi. Inne znane diariusze są zdekompletowane. Omówienie przebiegu sejmu zob. K. KONARSKI, *Polska przed odsieczą wiedeńską 1683 roku*,

oberszter komputowego regimentu gwardii pieszej monarchini. Tym sposobem dzięki źródłom narracyjnym mogliśmy ustalić jednego z posłów. Oprócz Morsztyna, w historiografii odnotowano jeszcze w składzie tej wojskowej delegacji rotmistrza chorągwi pancernej i podkomorzego lwowskiego Aleksandra Chodorowskiego. Wiemy to dzięki zachowanej treści jego przemówienia, kierowanego podczas obrad sejmowych 1683 r. do króla¹⁸. Na ustalenie pełnego składu delegacji wojskowej z 1683 r. pozwoliła jednak dopiero kwerenda przeprowadzona w księdze kwitów z Archiwum Skarbu Koronnego za lata 1680-1694. W dokumentacji tej znajduje się potwierdzenie odbioru gotówki na traktamenty poselskie z 6 lutego 1683 r. przez najwyższego rangą deputata i równocześnie przewodniczącego delegacji – pułkownika JKM i stolnika koronnego Aleksandra Polanowskiego. Treść tego pokwitowania jest następująca:

Zeznam niżej podpisany, iżem odebrał z skarbu Rzptej koronnego, tak na osobę moję, jako też wszystkich ichmość pp. posłów wojskowych na sejm *anni* 1683 do JKM i Rzptej przysłanych, na osób no. 9 po fl. 1000 rachując, sumę złotych polskich dziewięć tysięcy, a to względem zwyczajnego traktamentu *alias* karmy nam z skarbu przychodzącego, z której to sumy swoim i wszystkich ichmościów imieniem skarb Rzptej kwituję, na co się własną podpisuję ręką w Warszawie *die 6ta february 168tertio anno*.

[...] imieniem ichmość pp. kolegów, to jest jmp. Zbirzchowskiego, chorążego łomżyńskiego, jmp. Chodorowskiego, podkomorzego lwowskiego, jmp. Chełmskiego, podstolego sandomierskiego, jmp. Gołyńskiego, jmp. Załuskowskiego, jmp. Morstina, chorążego zatorskiego, jmp. Grebena, pułkownika, jmp. Strema, oberszterlejtanta, kwituje się Alexander Polanowski, st[olnik] kor[onny]¹⁹.

Oświęcim 2017 (reedycja wydania z 1914 r.), s. 124-142; J. WIMMER, *Wiedeń 1683. Dzieje kampanii oraz bitwy*, Warszawa 1983, s. 135-145; J. STOLICKI, *Działalność polityczna szlachty ruskiej, ukraińskiej i wołyńskiej w latach 1673-1683*, Kraków 2007, s. 250-256. Żadna z tych prac nie odnotowuje audyencji posłów wojskowych. Zwrócenie uwagi na audyencje u królowej na sejmach 1683 i 1685: R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 388.

¹⁸ „Mowa posła wojskowego do króla jmści Aleksandra Chodorowskiego, podkomorzego lwowskiego 1683” (BO, rkps 12806, k. 88-89; Z. HUNDERT, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 148). R. Kołodziej, a za nim M. Wagner, na podstawie innej mowy do króla, datowanej na okres sejmu 1683 r., wskazują posłem wojskowym chorążego sandomierskiego Adama Glińskiego. Jak dowodzi krytyka tego źródła, mowa jest źle datowana, chodzi tu bowiem o chorążego sandomierskiego (od 1692 r.) i pułkownika Andrzeja Ścibora Chełmskiego, a nie o Glińskiego (jego związki z wojskiem są zresztą wątpliwe). Z treści wynika wyraźnie, że mówca odnosi się do sytuacji z lat dziewięćdziesiątych (odwołania do bitwy wiedeńskiej, hetman Jabłonowski występuje jako kasztelan krakowski, tym był zaś od 1691 r.; są też odwołania do blokady kamienieckiej, utworzonej w 1692 r.). Można zatem przyjąć, że chodzi o mowę wygłoszoną na sejmie 1692/1693 (na nieodbyty sejm 1693 r. wojsko nie wysłało swoich posłów); zob. „Mowa pana chorążego sandomierskiego *nomine* wojsk koron. przy witanu króla jmści Jana III na sejmie *ut supra* 1683 [sic!]” (Biblioteka Narodowa w Warszawie [dalej: BN], Biblioteka Ordynacji Zamojskiej, rkps 927, nlb; por. R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 390; M. WAGNER, *Korpus oficerski*, s. 411).

¹⁹ Pokwitowanie odbioru traktamentu poselskiego dla deputatów od armii koronnej przez A. Polanowskiego, Warszawa 6 II 1683, AGAD, ASK, dz. V, sygn. 11, f. 139.

Z cytowanego dokumentu wynika, że A. Polanowski odebrał ze skarbu po 1000 zł na „karmowe” dla każdego z dziewięciu posłów²⁰. Miało to miejsce w drugim tygodniu sejmu warszawskiego, a więc 3 tygodnie przed audiencją delegacji od wojska koronnego w izbie poselskiej. Wszyscy delegaci zostali zapisani przez stolnika koronnego, a nie podpisywali się indywidualnie, jak to miało miejsce podczas poprzedniego sejmu warszawskiego 1681 r. Odbiór traktamentu pokwitowało wówczas 5 osób – wprawdzie tyle, ile widniało w odpowiedzi królewskiej, ale w dokumencie skarbowym sygnował się Fryderyk von der Groeben, podczas gdy odpowiedź królewska, zamiast niego, uwzględniała osobę ówczesnego stolnika lwowskiego i rotmistrza Aleksandra Chodorowskiego²¹. Całość traktamentu wynosiła wtedy 6000 zł²², zapewne zatem delegację tworzyło sześciu posłów, z których jednego nie zapisano w odpowiedzi królewskiej, a drugi nie złożył podpisu pod kwitem skarbowym – być może w momencie odbioru należności nie było go już w Warszawie. Przy uwzględnieniu tych wątpliwości uważam, że wykaz z pokwitowania Polanowskiego z 1683 r., sporządzony przez szefa delegacji, a nie na podstawie podpisów każdego z zainteresowanych, przedstawia kompletny skład osobowy poselstwa. Dzięki niemu możemy zatem przygotować pełną listę dziewięciu posłów, którzy udali się na sejm warszawski 1683 r.:

1. Aleksander Polanowski, stolnik koronny, pułkownik JKM, dowódca chorągwi husarskiej i pułku jazdy króla Jana III;
2. Zygmunt Zbierzchowski, chorąży a niebawem podkomorzy łomżyński, pułkownik JKM, do 1682 r. dowódca chorągwi husarskiej i pułku kasztelana krakowskiego i hetmana wielkiego koronnego ks. Dymitra Jerzego Wiśniowieckiego, a po śmierci tegoż porucznik chorągwi husarskiej królewicza Aleksandra Sobieskiego (przejęta po zmarłym Wiśniowieckim) z pułku jazdy Jana III;
3. Aleksander Chodorowski, podkomorzy lwowski, rotmistrz JKM w pułku jazdy wojewody ruskiego i hetmana polnego koronnego, a niebawem wielkiego (od 8 lutego), Stanisława Jana Jabłonowskiego;

²⁰ Rachunki sejmowe 1685 r. potwierdzają, że skarb koronny wydał na posłów wojskowych w 1683 r. 9000 zł; zob. AGAD, ASK, dz. II, sygn. 67, k. 14v.

²¹ Pokwitowanie odbioru traktamentu poselskiego przez A. Polanowskiego, Z. Zbierzchowskiego, Z. Bliskowskiego, F. von der Groebena i Z.F. Strema, Warszawa 20 VI 1681, AGAD, ASK, dz. V, sygn. 11, f. 65; Respons królewski na instrukcję wojskową, Warszawa 31 V 1681, BPAU–PANKr, rkps 2067, k. 40v; por. R. KOŁODZIEJ, „Ostatni wolności naszej klejnot”, s. 390; Z. HUNDERT, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 149.

²² Taka wielkość traktamentu dla posłów wojskowych na sejm 1681 r. figuruje w rachunkach sejmowych 1683 r.; zob. AGAD, ASK, dz. II, sygn. 66, k. 24.

4. Andrzej Ścibor Chełmski, podstoli sandomierski, porucznik chorągwi pancernej chorążego koronnego, a niebawem marszałka nadwornego koronnego (od 8 lutego) oraz kawalera maltańskiego Hieronima Augustyna Lubomirskiego (pułk jazdy Lubomirskiego);
5. Mikołaj Hieronim Gołyński, miecznik halicki, porucznik chorągwi pancernej Piotra Daniłowicza, starosty lubelskiego w pułku jazdy JKM;
6. Prawdopodobnie Andrzej Załuskowski, zapewne towarzysz chorągwi husarskiej w pułku JKM (w chorągwi Jana III, a może też w rocie królewicza Jakuba);
7. Stanisław Morsztyn, chorąży zatorski, oberszter w regimencie gwardii królowej Marii Kazimiery;
8. Fryderyk von der Groeben, oberszter JKM;
9. Zygmunt Fryderyk Strem, oberszterlejtant w regimencie dragońskim wojewody ruskiego i hetmana polnego koronnego, a niebawem wielkiego, Stanisława Jana Jabłonowskiego.

Co do personaliów ośmiu z dziewięciu posłów nie ma żadnych wątpliwości. Takie występują tylko w przypadku deputata nazwiskiem Załuskowski. Jak jednak sugeruje kolejność zapisu w pokwitowaniu (wymieniony po oficerach zaciągu narodowego, a przed oficerami zaciągu niemieckiego), był towarzyszem jazdy, raczej na pewno w husarii. Tym sposobem na dziewięciu posłów sześciu reprezentowało zaciąg narodowy, a trzech cudzoziemski – co daje stosunek 2:1. Reprezentacja wojska koronnego, które w latach 1677-1683 (do 30 kwietnia) pozostawało na stopie zredukowanego komputu pokojowego 12 150 koni i porcji (z załogami twierdz 12 250)²³, była liczniejsza niż na sejmach grodzieńskim 1678/1679 i warszawskim 1681 r., gdzie funkcje poselskie sprawowało po sześć osób (po czterech z zaciągu narodowego i po dwóch z cudzoziemskiego, co również daje nam stosunek 2:1)²⁴. Tyle samo deputatów co w 1683 r. udało się również na sejm do Warszawy w 1685 r.²⁵ – choć wówczas wojsko koronne znajdowało się na etacie wojennym, nominalnie potrojonym w stosunku do komputu z lat 1677-1683²⁶. Można zatem zaryzykować

²³ Zob. np. Z. HUNDERT, *Wykaz koronnych chorągwi i regimentów w okresie 1 V 1679-30 IV 1683. Przyczynek do organizacji wojska koronnego w dobie pokoju 1677-1683*, w: *Studia historyczno-wojskowe*, t. V, red. M. Nagielski, K. Bobiatyński, P. Gawron, Zabrze–Tarnowskie Góry 2015, s. 274-287; TENŻE, *Dyslokacja partii wojska koronnego w 1677 roku. Przyczynki do badań pogranicza polsko-tureckiego oraz organizacji armii w dobie pokoju 1677-1683*, „Klio”. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym 2016, nr 1(36), s. 41-67.

²⁴ Zob. Respons królewski na instrukcję wojskową, Grodno 16 IV 1679, BN, rkps 6639, k. 548; por. R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 390; Z. HUNDERT, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 149.

²⁵ Instrukcja wojskowa, Jazłowiec 3 XI 1684, BC, rkps 180, s. 373-374; M. WAGNER, *Kampania żwaniacka 1684 roku*, Warszawa 2013, s. 198-190; R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 391.

²⁶ *Kopia skryptu ad Archivum sejmu 1683*, w: *Akta do dziejów króla Jana III sprawy roku 1683*,

stwierdzenie, że liczba posłów wojskowych w 1683 r. miała uzmysłwić stanom sejmującym, jak duża była determinacja dworu, aby powiększyć wojsko i podjąć współdziałanie z Cesarstwem przeciw Porcie Otomańskiej. Nie należy jednak zapominać, że w czasach hetmańskich Jana Sobieskiego, gdy również obowiązywał zredukowany komput pokojowy (1667-1673), liczba deputatów w delegacjach była większa (w granicach dwunastu posłów). Wynikało to z bieżących potrzeb natury polityczno-wojskowej ówczesnego marszałka i hetmana Sobieskiego, który – jak dowodzi korespondencja delegatów od armii koronnej z 1672 r. – sam wyznaczał wojskowych do funkcji poselskich²⁷.

Deputacja w 1683 r. w większej części składała się z posłów wojskowych, którzy byli obecni na obradach dwa lata wcześniej – z wyjątkiem zmarłego starosty żytomierskiego i pułkownika JKM Zbigniewa Bliskowskiego²⁸. Skład ten uzupełnili A. Chełmski, M.H. Gołyński, A. (?) Załuskowski i S. Morsztyn. Na czele poselstwa stanął A. Polanowski, który od szesnastu lat dowodził pułkiem jazdy i chorągwią husarską Sobieskiego (w latach 1663-1667 komenderował z kolei husarią i pułkiem marszałka i hetmana Jerzego Sebastiana Lubomirskiego). Był jednym z najbliższych oficerów Jana III, cieszył się sławą wojenną, a sama funkcja dowódcza, i to w połączeniu z urzędem dygnitarskim, lokowała go w gronie ścisłej starszyny komputu koronnego. Wielokrotnie w poprzednich latach sprawował różne odpowiedzialne zadania z ramienia wojska, jak komisarza skarbowego czy deputata do podziału hiberny. W 1683 r. trzeci raz z rzędu (wcześniej podczas sejmów 1678/1679 i 1681) stanął na czele poselstwa wojskowego. Tę samą funkcję wykonywał również w latach 1668-1669, gdy prowadził na sejmy 5 kolejnych poselstw wojskowych²⁹. W ten sposób, w 1683 r., Polanowski po raz ósmy (i jak się później okazało, ostatni) w swojej karierze przewodził delegacji od armii koronnej, wysłanej na obrady sejmowe³⁰.

a osobliwie wyprawy wiedeńskiej wyjaśniające, oprac. F. Kluczycki, Kraków 1883, s. 80-86; J. WIMMER, *Wiedeń 1683*, s. 143.

²⁷ Zob. Nikodem Żaboklicki do Mikołaja Hieronima Sieniawskiego, z Wierzbowa 17 V 1672, BC, rkps 5992, f. 49163; H.A. Lubomirski do M.H. Sieniawskiego, Rzeszów 15 V 1672, BC, rkps 2518, s. 41. Lubomirski i Żaboklicki posłowali na dwa sejmy 1672 r., Sieniawski zaś, jako przewodniczący deputacji, na pierwszy z sejmów 1672 r.; zob. Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 358-359.

²⁸ Bliskowski był dowódcą pułku jazdy i chorągwi husarskiej Stanisława J. Jabłonowskiego. Od czasu, gdy zwierzchnik uzyskał buławę polną w 1676 r., starosta żytomierski uczestniczył we wszystkich sejmach do śmierci (pod koniec 1681 r.) jako poseł wojskowy oraz osoba przemawiająca w imieniu kolegów (4 sejmy: 1676, 1677, 1678/1679, 1681); zob. R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 390; Z. HUNDERT, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 147-149 – tam odniesienia do dalszej literatury oraz źródeł.

²⁹ Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 37-38, 172-173, 191-192, 355-356; TENŻE, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 146-149.

³⁰ W trakcie marszu na wyprawę wiedeńską, w sierpniu Polanowski, z powodu choroby, zakończył

Kolejnym z posłów był Zygmunt Zbierchowski, reprezentujący do niedawna ośrodek kadrowy zmarłego latem 1682 r. hetmana wielkiego Dymitra J. Wiśniowieckiego³¹. W obliczu zmian na urządach hetmańskich, które miały się dokonać na sejmie 1683 r., Zbierchowski zdecydował się związać z kręgiem dworskim, co pozwoliło wzmocnić jego pozycję w wojsku, został bowiem porucznikiem chorągwi rangi królewskiej (rota królewiczowska za taką uchodziła) i jednym z dowódców pułku królewskiego. Chorąży łomżyński miał za sobą bogate doświadczenie wojskowe jako porucznik pancerny (od 1668 r.), a po 1680 r. husarski w jednostkach D. Wiśniowieckiego. Podobnie jak Polanowski, pełnił też różne funkcje z ramienia wojska, a poza tym posiadał doświadczenie w szerokiej działalności publicznej na rzecz swej lokalnej społeczności (szlachta ziemi łomżyńskiej). W początkach 1683 r. popularność i nieśmiertelna sława były jeszcze przed nim, na te zarobił bowiem 12 września pod Wiedniem, gdy poprowadził szarżę chorągwi królewicza Aleksandra na sułtańskie namioty. Z wojska wystąpił w 1688 r., zachowując jednak aktywność polityczną – m.in. był posłem z ziemi łomżyńskiej na sejmy 1688/1689 i 1690³².

W kręgu oddziaływań patronatu Jana III znajdował się także podstoli sandomierski Andrzej Ścibor Chełmski, wieloletni porucznik pancerny bliskiego sojusznika króla, Hieronima A. Lubomirskiego. Razem z Polanowskim zaliczał się do grona głównych protegowanych Jerzego Sebastiana Lubomirskiego, którzy po śmierci patrona związali się z Sobieskim, walnie przyczyniając się do wzmocnienia jego pozycji w wojsku w 1667 r.³³ Chełmski działał wyraźnie na korzyść Sobieskiego w czasach, gdy ten był jednym z liderów opozycji wobec króla Michała³⁴. Później wszedł

szużbę wojskową; więcej zob. Z. HUNDERT, *Aleksander Polanowski – porucznik husarski oraz pułkownik Jego Królewskiej Miłości*, „Studia z Dziejów Wojskowości” 2 (2013), s. 41-70 – w momencie publikacji tego tekstu aktywność Polanowskiego, jako posła na sejmy od wojska, nie była jeszcze rozpoznana.

³¹ Jeszcze podczas sejmku 1683 r. reprezentował interesy zmarłego pryncypała. W kwietniu odebrał zaległe środki na husarię po hetmanie, zgodnie z asygnacją z 9 III 1683. Tego samego dnia podskarbi zlecił mu także odebranie sumy 3000 zł, które skarbu był winny samemu Wiśniowieckiemu; zob. Dwie asygnacje J.A. Morsztyna, Warszawa 9 III 1683, AGAD, ASK, dz. VI, sygn. 23, f. 527, 577.

³² M. WAGNER, *Zapomniany bohater bitwy wiedeńskiej. Zygmunt Zbierchowski (około 1635-1691) – porucznik husarski*, w: *Do szarży marsz, marsz... Studia z dziejów kawalerii*, t. IV, red. A. Smoliński, Toruń 2013, s. 63-79; Z. HUNDERT, *Związki szlachty województwa mazowieckiego z wojskiem w dobie panowania Jana III Sobieskiego – wybrane przykłady*, w: *Spoleczeństwo polskie i wojsko*, red. K. Maksymiuk, D. Wereda, A. Zawadzki, Siedlce 2016, s. 84-85.

³³ Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 37, 173. O roli H.A. Lubomirskiego, którą odgrywał u boku Jana III w latach 1674-1683, zob. TENŻE, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 132, 136-137.

³⁴ O roli oficerów H.A. Lubomirskiego, w tym Chełmskiego, w systemie patronatu hetmana Sobieskiego zob. Z. HUNDERT, *Działalność wojskowa i polityczna Hieronima Augustyna Lubomirskiego w latach 1669-1673 – glosa do biografii*, „Biblioteka Epoki Nowożytniej” V(2017), nr 2: *Hortus bellicus. Studia z dziejów wojskowości nowożytnej*, s. 391, 393, 394-395.

w skład dwóch poselstw wojskowych na konwokację i sejm elekcyjny 1674 r., które miały swój udział w wyborze marszałka wielkiego na władcę³⁵. Pełnił również inne powinności, jak komisarza hibernowego w 1681 r.³⁶ W późniejszym okresie Chełmski znalazł się w kręgu protekcyjnym hetmana Jabłonowskiego, jako dowódca jego chorągwi husarskiej i pułku jazdy w latach 1685-1694. W tym czasie regularnie sprawował funkcje regimentarskie, a także bywał posłem wojskowym na sejmy³⁷.

W przypadku trzech pozostałych przedstawicieli zaciągu narodowego najwyższą pozycją odznaczał się Aleksander Chodorowski. W latach 1671-1673 był jednym z dowódców zaciężnego pułku jazdy sejmiku wiszeńskiego, który wspomógł hetmana Sobieskiego w jego działalności wojskowej i opozycyjnej. Chodorowski działał aktywnie na rzecz ówczesnego hetmana wielkiego, dzięki temu pełnił funkcję posła wojskowego na sejm pacyfikacyjny w 1673 r. od armii skonfederowanej w Szczepieszynie. W następnych latach był posłem od wojska na sejmy – koronacyjny w 1676 r. i zapewne na nadzwyczajny w 1677 r. oraz na sejm 1681 r. Po kampanii wiedeńskiej deputowano go od armii koronnej w skład komisji hibernowej. Związany był z kręgiem protekcyjnym hetmana polnego, potem wielkiego Jabłonowskiego, ale także Jana III. Nie należy zapominać, że do 1683 r., z racji występowania wspólnoty interesów króla i Jabłonowskiego, ich patronaty się wzajemnie przenikały, zwłaszcza te oparte o kadry oficerskie i towarzyskie z województwa ruskiego, obszaru głównych wpływów politycznych króla oraz Jabłonowskiego. W następstwie tych zależności, rotmistrza Chodorowskiego w 1683 r. należy zaliczyć do grona osób przychylnych monarsze³⁸.

Oficerem o pewnym doświadczeniu publicznym, w momencie podjęcia się funkcji delegata wojskowego w 1683 r., był także miecznik halicki Mikołaj H. Gołyński.

³⁵ Z. HUNDERT, *Wojsko koronne a elekcja 1674*, s. 316, 323.

³⁶ Asygnacja na wypłatę traktamentu komisarzkiego A. Chełmskiemu i Mikołajowi Złotnickiemu, Warszawa 9 IV 1682, AGAD, ASK, dz. VI, sygn. 23, f. 269.

³⁷ Przydziały służbowe Chełmskiego od 1667 r. są znane dzięki zachowanym rejstram popisowym oddziałów, w których dowodził; zob. BO, rkps 11906/III, t. 2, s. 7 i nn. Jako dowódca rotty husarskiej i pułku hetmana sprawował funkcje regimentarza choćby w okresie poprzedzającym kampanię mołdawską 1686 r.; zob. np. Rozkazy hetmana S.J. Jabłonowskiego, Busk 13 IV 1686, Lwów 12 V 1686, Uście nad Dniestrem 27 VI 1686, BO, rkps 250/II, k. 46, 53v-55v, 69v. Chełmski posłował od wojska, jako pułkownik JKM, już na kolejny sejm w 1685 r., oraz na sejmy 1688/1689 i 1692/1693; zob. R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 391; M. WAGNER, *Korpus oficerski*, s. 411-412.

³⁸ Więcej zob. Z. HUNDERT, *Zaciężne wojsko powiatowe sejmiku wiszeńskiego województwa ruskiego w latach 1671-1673 oraz jego rola w działaniach wojskowych i politycznych Jana Sobieskiego*, „Przegląd Historyczny” CVIII (2017), z. 4, s. 641-671; TENŻE, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 147-150. O wpływach króla i Jabłonowskiego w województwie ruskim w latach siedemdziesiątych zob. J. STOLICKI, *Wobec wolności*, passim; TENŻE, *Działania Jana Sobieskiego w opiniach sejmików ruskich i ukraińskich w latach 1667-1674*, „Biblioteka Epoki Nowożytnej” I(2015), nr 2: *Sobieski wokół spi-sków i konfederacji*, s. 91-106.

W 1678 r. został wybrany z sejmiku halickiego posłem na sejm grodzieński, a już jesienią 1679 r., podczas komisji skarbowej lwowskiej, był jednym z dwóch wojskowych deputatów wysłanych do negocjacji z izbą komisarską. Odbывał wówczas służbę w rocie husarskiej (przynajmniej od 1673 r.) jednego z najbliższych współpracowników Jana III – marszałka nadwornego koronnego Mikołaja Hieronima Sieniawskiego³⁹, dwukrotnie pełniąc funkcję deputata tej jednostki po odbiór żołdu⁴⁰. Po kampanii wiedeńskiej jeszcze dwukrotnie posłował na sejmy walne z egzulacyjnego sejmiku podolskiego⁴¹. W przypadku 1683 r. Gołyńskiego możemy zaliczyć do ośrodka kadrowego króla, reprezentował bowiem jednostkę wchodzącą w skład pułku królewskiego oraz jednostkę, która należała do spokrewnionego z władcą Piotra Daniłowicza⁴². W literaturze historyczno-wojskowej miecznika halickiego postrzega się zresztą jako zwolennika Jana III⁴³.

Ostatnim z reprezentantów zaciągu narodowego w poselstwie od wojska koronnego w 1683 r. był Załuskowski, najpewniej Andrzej, który w tym samym czasie został wyznaczony do roli egzekutora testamentu starosty wiszeńskiego i porucznika chorągwi husarskiej Józefa Karola Lubomirskiego w pułku JKM – Władysława Wilczkowskiego⁴⁴. Załuskowski, jak wynika z rejestrów popisowych królewskiej chorągwi husarskiej z lat 1673-1679 (późniejszych do 1688 r. nie znamy), był zapewne towarzyszem tego oddziału, choć mógł służyć też w drugiej chorągwi rangi

³⁹ Zob. np. J. STOLICKI, *Wobec wolności*, s. 252; Z. HUNDERT, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 137.

⁴⁰ Zob. Pokwitowania deputatów chorągwi husarskiej M.H. Sieniawskiego, w tym M.H. Gołyńskiego, odbioru żołdu na swoją jednostkę, Sandomierz 22 IX 1676 i Lwów 16 XI 1679, AGAD, ASK, dz. V, sygn. 10, f. 407, 820; Rejestry popisowe chorągwi husarskiej M.H. Sieniawskiego z lat 1673-1679, AGAD, ASK, dz. 85 (Akta Skarbowo-Wojskowe), sygn. 102, k. 155-155v, sygn. 110, k. 54-65v, sygn. 115, k. 173-180v.

⁴¹ Rachunki sejmu warszawskiego 1681 r., AGAD, ASK, dz. II, sygn. 65, k. 55v. O funkcjach poselskich Gołyńskiego z sejmików ziemskich: R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 601.

⁴² Zob. Pokwitowanie odbioru pieniędzy przez M.H. Gołyńskiego na chorągiew pancerną starosty lubelskiego P. Daniłowicza, Warszawa 19 V 1683, AGAD, ASK, dz. V, sygn. 11, f. 212. Rachunki skarbowe z sejmu warszawskiego 1688/1689 odnotowują go jako porucznika husarskiego wojewody pomorskiego. Problem w tym, że nie było wówczas takiej jednostki; zob. AGAD, ASK, dz. II, sygn. 69, k. 14v. Wiemy jednak, że Gołyński posłował od wojska na sejm konwokacyjny po śmierci Jana III w 1696 r. jako porucznik husarski chorągwi starosty szczurowieckiego Aleksandra Cetnera; zob. Instrukcja dla posłów wojskowych wysłanych na konwokację 1696, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, rkps 357, s. 170-171. Za wskazanie tego źródła winny jestem wdzięczność Janowi Jerzemu Sowie.

⁴³ M. WAGNER, *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. III, Oświęcim 2018, s. 63, hasło: *Gołyński Mikołaj Hieronim*.

⁴⁴ J.J. SOWA, „*Dysponuję krwawą pracą moją*”. *Testamenty oficerów wojska koronnego z ksiąg grodzkich lwowskich z lat 80. XVII wieku*, „Biblioteka Epoki Nowożytniej” V(2017), nr 2: *Hortus bellicus*, s. 586, 593, 595-596.

królewskiej – husarskiej królewicza Jakuba⁴⁵. Tak czy inaczej powinien reprezentować pułk królewski. W związku z tym towarzystwo zaciągu narodowego miało w 1683 r. swojego przedstawiciela, w przeciwieństwie do dwóch poprzednich sejmów.

W przypadku zaciągu cudzoziemskiego posłowało trzech oficerów, z których wszyscy albo zaliczali się do kręgu protekcyjnego Sobieskiego, albo się z niego wywodzili. Pierwszy z nich, chorąży zatorski S. Morsztyn, od 1670 r. stał na czele komputowego regimentu piechoty, który po elekcji Sobieskiego przyjął imię królowej Marii Kazimiery i stał się częścią komputowej gwardii JKM. Morsztyn miał ponadto doświadczenie w odbywaniu poselstw wojskowych, w latach 1668-1670, na siedem obrad parlamentarnych uczestniczył w pięciu⁴⁶. Nie dziwi przy tym, że jako dowódca regimentu Marii Kazimiery, to on przemawiał w imieniu kolegów na audiencji u królowej „[...] dziękując za protekcją i o dalszą prosząc”⁴⁷. Co warte odnotowania, w tym czasie Morsztyn był również urzędnikiem skarbowym, jako jeden z dwóch administratorów prowentu ordynaryjnego (stałego dochodu skarbu): składnego winnego. Tym sposobem chorąży zatorski był osobą dość blisko związaną z dworem⁴⁸.

Kolejny z posłów – Fryderyk von der Groeben, który był dowódcą własnego regimentu pieszego (od 1675 r.), karierę w armii koronnej zaczynał od służby w regimencie dragońskim hetmana Sobieskiego. Po elekcji związał się z dworem nowego władcy, jako dworzanin królewski. Pełnił wiele funkcji dyplomatycznych, m.in.

⁴⁵ Rejestry popisowe chorągwi husarskiej hetmana, a później króla Jana III z lat 1673-1679, AGAD, ASK, dz. 85 (Akta Skarbowo-Wojskowe), sygn. 104, k. 142-147, sygn. 108, k. 78v-90, sygn. 115, k. 83v-90. Za tym, że to Załuskowski z chorągwi husarskiej JKM był posłem od wojska w 1683 r., przemawia fakt, że jeszcze na początku 1679 r. miał on dość wysokie miejsce w rejestrach oddziału – wśród 42 towarzyszy zajmował pozycję 17. (kolejność ustalała hierarchię w jednostce). Sama rota husarska JKM była natomiast pierwszym w hierarchii oddziałem wojska koronnego. Należy wziąć jednak pod uwagę, że inny Załuskowski w 1683 r. służył w chorągwi husarskiej królewicza Jakuba (od 1678 r., a jego miejsce w rejestrze w 1683 r. było podobne do kolegi z roty JKM w 1679 r.). W 1679 r. odnotowano też jeszcze innego Załuskowskiego – Wojciecha Stanisława, który był deputatem i towarzyszem chorągwi husarskiej wojewody chełmińskiego Jana Gnińskiego. Istnieje zatem pewien stopień prawdopodobieństwa, że i on mógł być w 1683 r. posłem wojskowym; zob. Rejestry popisowe chorągwi husarskiej królewicza Jakuba z lat 1678-1688, BO, rkps 11906/III, t. 1, s. 80 i nn. Pokwitowanie odbioru żołdu na rotę husarską J. Gnińskiego przez W.S. Załuskowskiego, Lwów 16 XI 1679, AGAD, ASK, dz. V, sygn. 10, f. 479.

⁴⁶ Z. HUNDERT, *Między buławą a tronem*, s. 52, 191, 192, 355-357; TENŻE, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 140, 142.

⁴⁷ „Diariusz sejmku walnego sześciedzielnego...” (AGAD, AR, dz. II (*publica*), sygn. 1719 s. 32).

⁴⁸ Zob. np. liczne polecenia podskarbach z lat 1680-1686 wypłaty środków ze składnego winnego od ich administratorów, S. Morsztyna i cześnika dobrzyńskiego Jakuba Rojewskiego, AGAD, ASK, dz. VI, sygn. 23.

odegrał ważną rolę w pertraktacjach z Portą Osmańską pod Żurawnem w 1676 r.⁴⁹ Z kolei Z.F. Strem (Sztrem, Strym), polski indygeny od 1673 r., wywodził się z grona oficerów, którzy przeszli żołnierską służbę w gwardii komputowej Jana Kazimierza, by później związać się z kręgiem protekcyjnym Sobieskiego⁵⁰. To on w 1672 r., jako major regimentu dragońskiego Jana Henryka von Altem Bockuma (przed 1667 r. regiment gwardyjski Jana Kazimierza pod Bockumem) bronił bezskutecznie przed armią osmańską Złoczowa, jednej z rodowych siedzib Sobieskiego⁵¹. W latach siedemdziesiątych wszedł do grona oficerów związanych z osobą hetmana Jabłonowskiego. W związku z tym Strem w 1683 r. w znacznym stopniu reprezentował interesy patrona dowodzonej przez siebie dragonii.

Przedstawiając pokrótce sylwetki posłów wojskowych na sejm 1683 r., możemy pokusić się o pewne usystematyzowanie nabytej wiedzy. Wśród dziewięciu delegatów ośmiu reprezentowało korpus oficerski obu zaciągów – pięciu narodowy, trzech cudzoziemski. Na dziewięciu posłów sześciu było szlachtą urzędniczą – w tym jeden jako dygnitarz koronny (A. Polanowski). Minimum siedem osób ze składu poselskiego 1683 r. już wcześniej było wyznaczanych delegatami armii koronnej na obrady parlamentarne. Rekordzistą był tu niewątpliwie Polanowski, który nie tylko ósmy raz pełnił powinność posła wojskowego, ale też ósmy raz przewodził całej delegacji od armii koronnej. Większość przedstawicieli żołnierzy koronnych na obradach w 1683 r. miała za sobą także doświadczenie w pełnieniu innych powinności z ramienia wojska, jak udział w komisjach skarbowych oraz hibernowych. Tacy posłowie jak Zbierzchowski, Chodorowski⁵² czy Gołyński dysponowali również doświadczeniem w działalności politycznej na arenie sejmikowej, zaś taki delegat jak Morsztyn był również przedstawicielem koronnego aparatu skarbowego w charakterze jednego z administratorów składnego winnego. Najważniejszym jednak

⁴⁹ D. JANICKA, *Rodzina von der Groeben i jej związki z Polską w XVII wieku*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 1993, nr 1, s. 33-51; M. WAGNER, *Słownik biograficzny*, t. II, Oświęcim 2014, s. 103-105, hasło: *Groeben (Gröben, Greben) von der (Jan) Fryderyk*; TENŻE, *Generalowie wojska polskiego w społeczeństwie Rzeczypospolitej czasów Jana III Sobieskiego (1668-1696)*, w: *Spółeczeństwo a wojsko* (Społeczeństwo Staropolskie. Seria Nowa, t. IV, red. I. Dacka-Górzyńska, A. Karpiński, M. Nagielski), Warszawa 2015, s. 198.

⁵⁰ M. NAGIELSKI, *Liczebność i organizacja gwardii przybocznej i komputowej za ostatniego Wazy (1648-1668)*, Warszawa 1989, s. 122, 178, 191.

⁵¹ Zob. J. Sobieski do podkanclerzego Andrzeja Olszowskiego, obóz pod Uchaniem 28 IX 1672, w: *Ojczyście spominki w pismach do dziejów dawnej Polski*, t. II, oprac. A. Grabowski, Kraków 1845, s. 349.

⁵² Przed 1683 r. był np. posłem sejmiku wiszeńskiego województwa ruskiego na sejm grodzieński 1678/1679; zob. J. STOLICKI, *Wobec wolności*, s. 272; R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 512, 590. Wcześniej posłował np. na drugi sejm 1672 r.; więcej zob. Z. HUNDERT, *Zaciężne wojsko*, s. 654, 662-663.

elementem, który cechuje całość poselstwa, to występowanie ewidentnych powiązań nieformalnych z osobą króla Jana III i jego politycznym otoczeniem.

Zapewne czterech, a już na pewno trzech delegatów reprezentowało komputowe jednostki rodziny królewskiej – Polanowski, Zbierchowski, Morsztyn oraz zapewne Załuskowski. Po uwzględnieniu w tej kategorii przynależności niekrólewskich chorągwi kawalerii do komputowego pułku JKM należy dołączyć jeszcze osobę Gołyńskiego. Tym sposobem pięciu na dziewięciu posłów wojskowych w 1683 r. reprezentowało oddziały zależne bezpośrednio od osoby monarchy. Z pozostałych czterech dwóch znajdowało się w zasięgu oddziaływań patronatu wojskowego hetmana Jabłonowskiego (Chodorowski, Strem), a jeden chorążego koronnego H.A. Lubomirskiego (A. Chełmski). W związku z tym były to osoby powiązane z najbliższym otoczeniem króla (mimo skłonności Jabłonowskiego do lawirowania i nieszczerych postaw wobec władcy), a zatem osoby pozostające w pewnym stopniu w kręgu oddziaływań patronatu Jana III – co zresztą omówione powyżej przykłady A. Chełmskiego i A. Chodorowskiego potwierdzają. Popiecznikiem i osobą czerpiącą z królewskiej protekcji był niewątpliwie też oberszter von der Groeben.

Powiązanie przedstawicieli poselstwa wojskowego z osobą króla warto również rozpatrzeć w aspekcie systemu dyslokacji armii koronnej na partie⁵³, funkcjonującego w latach 1677-1683. Sześciu posłów reprezentowało największą partię wojska – hetmana polnego Jabłonowskiego, ulokowaną pod Trembowlą (Polanowski, Chodorowski, Gołyński, Załuskowski, Morsztyn, Strem). Przewyższała ona swoją liczebnością zgrupowanie hetmana wielkiego D.J. Wiśniowieckiego spod Buczniowa, co było ukierunkowane na ograniczenie wpływów w wojsku buławy wielkiej przez sojusz Jana III z hetmanem polnym. W związku z tym – jak już dowiedziono w historiografii – w zgrupowaniu spod Trembowli król Jan III miał największe wpływy poprzez zgromadzenie tam większości własnych oddziałów komputowych oraz jednostek hetmana polnego. Z pozostałych członków poselstwa – Zbierchowski reprezentował zgrupowanie zmarłego hetmana wielkiego spod Buczniowa, A. Chełmski grupę jazdy spod Borka, a oberszter Groeben załogi garnizonów pogranicznych (jego regiment był od 1677 r. na prezydium Pawołoczy)⁵⁴. Widać zatem, że 2/3 składu poselstwa z 1683 r. reprezentowała partię wojska, gdzie wpływy królewskie a także Jabłonowskiego były najsilniejsze.

⁵³ Partia zmarłego hetmana wielkiego koronnego D.J. Wiśniowieckiego spod Buczniowa, partia hetmana polnego S.J. Jabłonowskiego spod Trembowli, partia chorążego koronnego H.A. Lubomirskiego spod Borka, partia strażnika koronnego Stefana Bidzińskiego spod Rakowca – Śniatynia, partia Jerzego Wielhorskiego spod Krzemieńca; partia Stanisława Sariusza Łazińskiego spod Dymiru.

⁵⁴ Na podstawie: Z. HUNDERT, *Dyslokacja partii*, s. 41-67; por. TENŻE, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 134-135; M. WAGNER, *Armia koronna w latach 1677-1678*, w: *Król Jan III Sobieski i Rzeczpospolita*, s. 184-187.

Zdobycie sobie przez króla Jana III zdecydowanego wpływu na poselstwo wojska koronnego w 1683 r. było bez wątpienia elementem strategii sejmowej. Przyczyni królowi delegaci, reprezentujący przy tym jego interesy, stanowili poważne ostrzeżenie, zwłaszcza dla opozycji, iż armia koronna w pełni popiera plany polityczne Jana III. Taki był właśnie cel skierowania Polanowskiego z kolegami na obrady sejmowe, a dowodzi tego przeprowadzona analiza składu personalnego wojskowej delegacji⁵⁵. Warto zwrócić tu uwagę, że w dwóch poprzednich poselstwach żołnierzy koronnych na sejmy 1678/1679 i 1681 skład osobowy odzwierciedlał pewien trójpodział w strefach wpływów w armii na króla i hetmanów⁵⁶, podczas gdy w 1683 r. protegowani monarchy stanowili większość delegacji. Wyraźnie koreluje to z faktem, że na kolejny sejm 1685 r. udali się w większości ludzie kojarzeni z kręgiem protekcyjnym emancypującego się spod wpływów królewskich hetmana wielkiego Jabłonowskiego⁵⁷. W związku z tym posłanie poselstwa wojskowego w takim składzie, jak wyżej wykazano, należy uznać za jeden z sukcesów dworu monarszego podczas przygotowań do obrad sejmowych 1683 r.

Na zakończenie warto odnotować, że poselstwo wojskowe nie było jedyną formą aktywności żołnierzy podczas sejmów warszawskich 1683 r. Wielu oficerów średniego szczebla udało się na sejmiki przedsejmowe, którym przewodzili jako marszałkowie⁵⁸ – i z których byli wybierani posłami szlacheckimi na sejm warszawski.

⁵⁵ Poparcie dla polityki królewskiej przez posłów wojskowych widać choćby w samej treści przemówienia Chodorowskiego; zob. „Mowa posła wojskowego do króla jmści Aleksandra Chodorowskiego, podkomorzego lwowskiego 1683” (BO, rkps 12806, k. 88-89). Znane źródła nie pozwalają nam wprawdzie przedstawić, z jakimi postulatami posłowie wojska udali się na obrady sejmowe, to jednak wnioskując przez pryzmat składu deputacji możemy uznać, że instrukcja dla nich została zredagowana pod dyktando króla i jego otoczenia. Zapewne w treści instrukcji wojskowej znalazły się takie kwestie, jak: poparcie dla wojny tureckiej, obsada urzędów hetmańskich, szereg spraw finansowych oraz instancje za poszczególnymi żołnierzami, w tym zalecenia do nobilitacji oraz indygenatów. Te ostatnie żołnierze uzyskali zaś za zaleceniem wojska i hetmanów; zob. Konstytucje sejmu 1683 r., w: *Volumina Legum*, t. V, oprac. J. Ohryzko, Petersburg 1860, s. 328-329.

⁵⁶ Z. HUNDERT, *Pozycja Jana III w wojsku*, s. 149.

⁵⁷ W grupie dziewięciu wydelegowanych posłów najwięcej przedstawicieli, bo czterech, miało środowisko hetmana wielkiego – pułkownik, porucznik, chorąży i towarzysz z pułku jazdy Jabłonowskiego (w tym pułkownik i towarzysz z chorągwi husarskiej hetmana, a chorąży z hetmańskiej chorągwi pancernej); zob. Instrukcja wojskowa, Jazłowiec 3 XI 1684, BC, rkps 180, s. 373-374; M. WAGNER, *Kampania żwanięcka*, s. 198-190; R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 391; zob. też Pokwitowanie odbioru traktamentów poselskich przez delegację wojska koronnego na sejm 1685 r., Warszawa 20 III i 6 VI 1685, AGAD, ASK, dz. V, sygn. 11, f. 416, 447.

⁵⁸ Sejmikowi przedsejmowemu ziemi zakroczymskiej przewodził stolnik zakroczymski, porucznik chorągwi husarskiej wojewody płockiego Samuela Prażmowskiego i wreszcie oficer w pułku jazdy JKM – Jan Zygmunt Strzałkowski; zob. Instrukcja ziemi zakroczymskiej na sejm, Zakroczym 16 XII 1682, BPAU-PANKr, rkps 8353, k. 177v; Z. HUNDERT, *Związki szlachty*, s. 86. Marszałkiem

Bez wątpienia ta zależność wpisuje się w element strategii sejmowej, gdzie król i jego popiecznicy chcieli wykorzystać wojskowy patronat do zapewnienia sobie przewagi nad opozycją. Aktywni byli tu zwłaszcza wojskowi powiązani z kasztelanem krakowskim Andrzejem Potockim, hetmanem Jabłonowskim czy marszałkiem nadwornym, a już wkrótce wojewodą wołyńskim i hetmanem polnym koronnym M.H. Sieniawskim – na przykład posłowie z sejmików wiszeńskiego i halickiego: Michał Florian Rzewuski, porucznicy Sieniawskiego – husarski Nikodem Żaboklicki i pancerny Prokop Jan Granowski czy porucznik husarski A. Potockiego – Krzysztof Skarbek (wszyscy wymienieni byli w randze pułkowników królewskich)⁵⁹. Widać zresztą, że oficerowie obecni na sejmie w Warszawie, w charakterze posłów szlacheckich, oddziaływali na przebieg obrad. Najlepszym na to przykładem jest wydarzenie z 11 lutego. W momencie, gdy poseł wielkopolski, kasztelan kaliski Aleksander Przyjemski groził zerwaniem sejmu, ostro zaatakowali go pułkownicy armii koronnej i jednocześnie posłowie sejmiku wiszeńskiego – podskarbi nadworny koronny Andrzej Modrzewski i starosta żytomierski P.J. Granowski. Wskutek tego Przyjemski wycofał się ze swojego protestu⁶⁰.

Niniejsze rozważania dowodzą zatem, jak istotną rolę w życiu publicznym w dobie panowania Jana III, a więc osoby wywodzącej się ze środowiska żołnierskiego, odgrywały kadry wojska koronnego. Potrzebne są zatem kolejne badania w ujęciu prozopograficznym nad delegacjami żołnierskimi wysyłanymi na sejmy walne, ale także nad grupą posłów szlacheckich, którzy byli równocześnie żołnierzami w kompicie koronnym bądź litewskim. Dokonana na potrzeby niniejszego tekstu analiza materiałów skarbowych pozwala wierzyć, że dzięki kwitom i asygnacjom będziemy mogli ustalić jeszcze inne poselstwa od wojska koronnego na sejmy w dobie panowania Jana III, a następnie omówić ich składy, jak miało to miejsce w przypadku delegacji z 1683 r. Pozwoli to niewątpliwie lepiej zrozumieć szereg pozasystemowych mechanizmów, jak wojskowy patronat, które wywarły ogromny wpływ na kształt systemu politycznego państwa w końcówce wieku XVII.

przedsejmowego sejmiku województwa podolskiego „*in hostico*”, wybranym jednocześnie posłem z sejmiku wiszeńskiego, był starosta chełmski Michał Florian Rzewuski. W momencie, gdy na sejmie odbywało się jego wesele, autor diariusza podkreślił, że był on „porucznikiem husarskim, hetmańskim” S.J. Jabłonowskiego; zob. „Diariusz sejmu walnego sześćniedzielnego...”, AGAD, AR, dz. II (*publica*), sygn. 1719 s. 31; J. STOLICKI, *Wobec wolności*, s. 276, 292.

⁵⁹ Temat wymaga osobnego studium zważywszy, że większość sejmików koronnych w 1683 r. obrała swoimi posłami przedstawicieli koronnego korpusu oficerskiego obu zaciągów. Zob. wykazy posłów z tego sejmu: R. KOŁODZIEJ, „*Ostatni wolności naszej klejnot*”, s. 525-533; J. STOLICKI, *Wobec wolności*, s. 276-277.

⁶⁰ J. STOLICKI, *Wobec wolności*, s. 253.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

1. Archiwum Skarbu Koronnego:

- dz. II, sygn. 65, 66, 67, 69
- dz. III, sygn. 7
- dz. V, sygn. 10, 11
- dz. VI, sygn. 14, 23
- dz. 85 (Akta Skarbowo-Wojskowe), sygn. 102, 104, 108, 110, 115

2. Archiwum Warszawskie Radziwiłłów, dz. II (publica), sygn. 1719

- Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk, rkps 394, 2067, 8353
- Biblioteka Narodowa w Warszawie: rkps 6639, Biblioteka Ordynacji Zamojskiej, rkps 927
- Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, rkps 357
- Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie, rkps 163, 179, 180, 2518, 5992
- Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 247/II, 250/II, 11906/III, t. 1-2, 12806
- Geheimes Staatsarchiv Preussische Kulturbesitz Berlin, I Hauptabteilung, Rep. 9, 27.i.2
- Львівська Національна Наукова Бібліотека України імені Василя Стефаника, Ф. 141 (Zbiór Czołowskiego), op. 1, rkps 53

Akta do dziejów króla Jana III sprawy roku 1683, a osobliwie wyprawy wiedeńskiej wyjaśniające, oprac. F. Kluczycki, Kraków 1883.

Diariusz sejmu nadzwyczajnego 1670 roku, oprac. K. Przyboś, M. Ferenc, Kraków Towarzystwo Wydawnicze Historia Jagellonica 2004.

Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski, t. II, oprac. A. Grabowski, Kraków 1845.

Volumina Legum, t. V, oprac. J. Ohryzko, Petersburg 1860.

OPRACOWANIA

BOBIATYŃSKI K., W walce o hegemonię. Rywalizacja polityczna w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1667-1674, Warszawa: Neriton 2016.

CIESIELSKI T., Armia koronna w czasach Augusta III, Warszawa: DiG 2009.

CHMIELEWSKA M., Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 2006.

GAWRON P., Armia koronna w czasie bezkrólewia po śmierci Zygmunta III Wazy, w: Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVIII wieku. O znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami, red. M. Markiewicz, D. Rolnik, F. Wolański, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2016, s. 227-243.

GAWRON P., Hetman koronny w systemie ustrojowym Rzeczypospolitej w latach 1581-1646, Warszawa: Neriton 2010.

HUNDERT Z., Aleksander Polanowski – porucznik husarski oraz pułkownik Jego Królewskiej Miłości, „Studia z Dziejów Wojskowości” 2(2013), s. 41-70.

- HUNDERT Z., Dyslokacja partii wojska koronnego w 1677 roku. Przyczynek do badań pogranicza polsko-tureckiego oraz organizacji armii w dobie pokoju 1677-1683, „Klio”. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2016, nr 1(36), s. 41-67.
- HUNDERT Z., Działalność wojskowa i polityczna Hieronima Augustyna Lubomirskiego w latach 1669-1673 – glosa do biografii, „Biblioteka Epoki Nowożytnej” V(2017), nr 2: Hortus bellicus. Studia z dziejów wojskowości nowożytnej, s. 385-404.
- HUNDERT Z., Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673, Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V 2014.
- HUNDERT Z., Pozycja Jana III w wojsku koronnym w latach 1674-1683. Utrzymanie czy też utrata wpływów wypracowanych w czasie sprawowania godności hetmańskiej?, w: Król Jan III Sobieski i Rzeczpospolita w latach 1674-1683, red. D. Milewski, Warszawa: UKSW 2016, s. 121-151.
- HUNDERT Z., Wojsko koronne a elekcja 1674 roku, w: Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI-XVIII wieku. O znaczeniu idei wyboru – między prawami a obowiązkami, red. M. Markiewicz, D. Rolnik, F. Wolański, Katowice: Wydawnictwo UŚ 2016, s. 308-332.
- HUNDERT Z., Wykaz koronnych chorągwi i regimentów w okresie 1 V 1679-30 IV 1683. Przyczynek do organizacji wojska koronnego w dobie pokoju 1677-1683, w: Studia historyczno-wojskowe, t. V, red. M. Nagielski, K. Bobiatyński, P. Gawron, Zabrze–Tarnowskie Góry: Inforteditions 2015, s. 274-287.
- HUNDERT Z., Zaciężne wojsko powiatowe sejmiku wiszeńskiego województwa ruskiego w latach 1671-1673 oraz jego rola w działaniach wojskowych i politycznych Jana Sobieskiego, „Przegląd Historyczny” 108 (2017), z. 4, s. 641-671.
- HUNDERT Z., Związki szlachty województwa mazowieckiego z wojskiem w dobie panowania Jana III Sobieskiego – wybrane przykłady, w: Społeczeństwo polskie i wojsko, red. K. Maksymiuk, D. Wereda, A. Zawadzki, Siedlce: Wydawnictwo UPH 2016, s. 83-97.
- JANICKA D., Rodzina von der Groeben i jej związki z Polską w XVII wieku, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 1993, nr 1, s. 33-51.
- KOŁODZIEJ R., „Ostatni wolności naszej klejnot”. Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2014.
- KONARSKI K., Polska przed odsieczą wiedeńską 1683 roku, Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V 2017 (reedycja wydania z 1914 r.).
- KRAKOWIAK P., Dwa sejmy 1666 roku, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2010.
- КРИКУН М., Між війною та радіою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII та початку XVIII ст. Статті і матеріяли, Київ 2006.
- МАТВИУВ М., Ostatnie sejmy przed abdykacją Jana Kazimierza 1667 i 1668, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum 1992.
- NAGIELSKI M., Liczebność i organizacja gwardii przybocznej i komputowej za ostatniego Wazy (1648-1668), Warszawa: Wydawnictwo UW 1989.
- SOWA J.J., „Dysponuję krwawą pracą moją”. Testamenty oficerów wojska koronnego z ksiąg grodzkich lwowskich z lat 80. XVII wieku, „Biblioteka Epoki Nowożytnej” V(2017), nr 2: Hortus bellicus. Studia z dziejów wojskowości nowożytnej, s. 583-606.
- STOLICKI J., Działalność polityczna szlachty ruskiej, ukraińskiej i wołyńskiej w latach 1673-1683, Kraków: Towarzystwo Wydawnicze Historia Iagellonica 2007.
- STOLICKI J., Działania Jana Sobieskiego w opiniach sejmików ruskich i ukraińskich w latach 1667-1674, „Biblioteka Epoki Nowożytnej” I(2015), nr 2: Sobieski wokół spisków i konfederacji, s. 91-106.
- URWANOWICZ J., Koła w wojsku Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku: od zgromadzeń samorządowych do aspiracji politycznych, w: Po unii – sejmy szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI – XVIII wieku, red. H. Lulewicz, M. Wagner, Siedlce: Wydawnictwo UPH 2013, s. 89-97.
- URWANOWICZ J., Wojskowe „sejmyki”. Koła w wojsku Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku, Białystok: Dział Wydawnictw Filii UW 1996.

- WAGNER M., Armia koronna w latach 1677-1678, w: Król Jan III Sobieski i Rzeczpospolita w latach 1674-1683, red. D. Milewski, Warszawa: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie 2016, s. 177-200.
- WAGNER M., Generałowie wojska polskiego w społeczeństwie Rzeczypospolitej czasów Jana III Sobieskiego (1668-1696), w: Społeczeństwo a wojsko (Społeczeństwo Staropolskie. Seria Nowa, t. IV, red. I. Dacka-Górzyńska, A. Karpiński, M. Nagielski), Warszawa: DiG 2015, s. 189-209.
- WAGNER M., Kampania żwaniECKa 1684 roku, Warszawa: Attyka 2013.
- WAGNER M., Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej połowie XVII wieku, Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V 2015.
- WAGNER M., Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku, t. II-III, Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V 2014, 2018.
- WAGNER M., Zapomniany bohater bitwy wiedeńskiej. Zygmunt Zbierchowski (około 1635-1691) – porucznik husarski, w: Do szarży marsz, marsz... Studia z dziejów kawalerii, t. IV, red. A. Smo-liński, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK 2013, s. 63-79.
- WIMMER J., Wiedeń 1683. Dzieje kampanii oraz bitwy, Warszawa: MON 1983.

POSELSTWO OD WOJSKA KORONNEGO NA SEJM WARSZAWSKI 1683 R.
JAKO PRZYKŁAD FUNKCJONOWANIA PATRONATU WOJSKOWEGO JANA III

Streszczenie

Pod koniec stycznia 1683 r. w Warszawie zebrał się sejm, na który przybyła delegacja od wojska koronnego, podjęta w izbie poselskiej 27 lutego, a u królowej Marii Kazimiery 2 marca. Delegację tworzyło 9 osób, w tym ośmiu oficerów – sześciu z zaciągu narodowego i trzech z cudzoziemskiego. Posłom przewodził dowódca królewskiego pułku jazdy, stolnik koronny Aleksander Polanowski. On też w imieniu kolegów, których wymienił imiennie, pokwitował 6 lutego odbiór ze skarbu 9000 zł przeznaczonych na traktamenty (diety poselskie). Dzięki temu pokwitowaniu mogliśmy ustalić nieznaną dotąd skład deputacji od armii koronnej. Umożliwiło to przeprowadzenie analizy badawczej, która pokazała, że posłowie od wojska koronnego w 1683 r. pozostawali w kręgu oddziaływań wojskowego patronatu króla Jana III, w związku z tym władca mógł na nich w pełni polegać. Zdobyć sobie wpływu na deputację wojskową przez Jana III stanowiło ostrzeżenie dla opozycji antykrólewskiej, że wojsko koronne w całości popiera politykę monarchy.

Słowa kluczowe: Sejm 1683 r.; poselstwa wojskowe na sejmy; wojsko koronne; patronat wojskowy Jana III Sobieskiego.

DELEGATION FROM THE CROWN ARMY TO WARSAW SEJM IN 1683
AS AN EXAMPLE OF THE MILITARY PATRONAGE OF JAN III

Summary

At the end of January 1683 a sejm assembled in Warsaw, attended by a delegation from the Crown Army, re-ceived in the Chamber of Deputies on 27 February and then by Queen Maria Kazimiera on 2 March. The delegation was composed of 9 people, including eight officers – six of national and three of foreign recruitment. The delegation was headed by the commander of the royal cavalry regiment, Dapifer Regni Aleksander Polanowski. It was also him who on behalf of his colleagues, whom he mentioned by name, on 6 February signed for the received 9,000 zlotys from the treasury allocated for parliamentary allowances. Owing to this receipt, we were able to determine the previously unknown composition of the deputation from the Crown Army. This made it possible to conduct an analysis

which showed that the emissaries of the Crown Army in 1683 remained in the circle of the military patronage of King Jan III, therefore the ruler could entirely rely on them. The fact that Jan III acquired influence over the military deputation was a warning to the anti-royal opposition that the Crown Army fully supported the monarch's policy.

Key words: Sejm in 1683; military delegation to sejms; Crown Army; military patronage of Jan III Sobieski.

Translated by Rafal Augustyn